

XIV. Yüzyıl Başı Memlûk Türkçesiyle Yazılmış Eserlerin İmlası Üzerine Bazı Notlar

Cihan DOĞAN*

Özet

VI. yüzyılda ortaya çıkan ilk yazılı örneklerden günümüze kadar geçen bin dört yüz yıl içerisinde Türkçenin yazımı için farklı alfabeler kullanıldığı görülmektedir. Türkçenin yazıldığı bu alfabeler içerisinde uzun yıllar boyunca kullanılıp yaygınlaşanlardan biri ise Arap alfabesidir. Orta Türkçeyi de kapsayan uzun bir süreçte Arap yazısının geniş bir coğrafyada Türkçenin yazımı için kullanılıp kalıcı bir imla geleneğinin meydana getirilmemiş olması çalışmanın tartışma konusudur. Bu durumdan kaynaklı imla özelliklerinden hareketle eserlerin yazıldığı kültürel çevreyi tespit etmek neredeyse imkânsız hâle gelmiştir. Ancak Memlûk sahasında oluşturulan Arap harfli Türkçe yazımı bu sorunu çözmek için farklı bir kapı aralayabilecek materyaller sunmaktadır. XIV. yüzyıl başı Memlûk sahasında ortaya çıkan Arap imlasına ait tenvin, vav+elif ve elif-i maksurenin Türkçe metinlerde kullanılması çok değerli yer/saha bilgisi vermektedir. Çalışmanın amacı XIV. yüzyıl başı Memlûk sahasının karakteristik imla özellikleri olarak öne sürülen bu yapıları yer/saha bilgisi bulunmayan ve tarihi belirlenemeyen başka eserlerle ilgili olarak saha tespitinde birer kıstas olarak kullanmaktır. Çalışmanın kapsamını sahaya ait kabul edilen *Behcetü'l-Hadâik fî Mev'izeti'l-Halâik*, *Kur'an Tercümesi*: Süleymaniye 3966, *Bed'ü'l-Amâlî* ve *El-Muhtasar Tercümesi* adlı eserlerin yazısında başka sahalarda rastlanmayan Arap imlasına ait özelliklerin nasıl kullanıldığı oluşturmaktadır. Böylelikle Memlûk sahasında şu ana kadar incelenmiş ancak dilsel tasnifi yapılmamış eserler, karışık lehçeli eserler ile yeni

* Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, cihan.dogan@adu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6397-7124>.

bulunacak yazmaların imla özellikleri açısından aralarındaki bağın ortaya çıkacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İmla, Memlûk Türkçesi, karışık lehçe, Orta Türkçe.

Some Notes on the Spelling of Early XIV Century Works Written in Mamluk Turkish

Abstract

It is seen that different alphabets have been used for the writing of Turkish in the one thousand and four hundred years that have passed from the first written examples that emerged in the VI century to the present day. Among these alphabets in which Turkish is written, the one that has been used and spread for many years is the Arabic alphabet. The fact that Arabic script was used for the writing of Turkish in a wide geography in a long period, including Middle Turkish, and that a permanent orthographic tradition was not created is the subject of discussion in this study. Due to this situation, it has become almost impossible to determine the cultural environment in which the work was written, based on the orthographic features. However, Turkish writing with Arabic letters, which was created in the Mamluk area, also offers materials that can create a different perspective on this situation. The features that emerged in the Mamluk field at the beginning of the XIV century are structures that belong to Arabic orthography and do not contain any phonological distinctions for Turkish in terms of some features. However, the use of Arabic spelling *tenvin*, *vav+elif* and *elif-i maksure* in Turkish works in the Mamluk field gives very valuable place/field information. In the study, it has been revealed how the Arabic orthographic features, which are not found in other fields, are used in the writing of the works called *Behcetü'l-Hadâik fi Mev'izeti'l-Halâik*, Kor'an Translation: Süleymaniye 3966, *Bed'ü'l-Amâlî* and *El-Muhtasar*, which are accepted as belonging to the field.

Keywords: Orthography, Mamluk Turkish, mixed dialect, Middle Turkish.

VI. yüzyılda ortaya çıkan ilk yazılı örneklerden günümüze kadar geçen bin dört yüz yıl içerisinde Türkçenin yazımı için farklı alfabeler kullanıldığı görülmektedir. Bu durum dünya dilleri içerisinde Türkçeye ayrı bir yer kazandırmaktadır. Çin, Runik, Manihey, Soğd, Uygur, Brahmi, Tibet, Süryani, Arap, Grek, Ermeni, İbrani, Latin ve Kiril (Slav) olmak üzere on dört farklı alfabe ile yazılan Türkçe, dünya dilleri içerisinde en fazla alfabenin kullanıldığı dildir (Demir, Yılmaz, 2014, s. 25-31). Türkçenin yazıldığı bu alfabeler içerisinde uzun yıllar boyunca kullanılıp yaygınlaşanı ise Arap alfabesidir. Türklerin X. yüzyılda İslamiyet'i kabulü Arap harfleri ile oluşturulan Türk

yazısının ilk örneklerini beraberinde getirmiştir. Arap harfli Türk yazısı yaklaşık bin yıl boyunca Türkçenin yazıldığı başlıca alfabledir (Tekin, 1997, s. 73). Buna karşın ünsüz harf fazlalığı, ünlüleri gösteren işaret azlığı ve harflerin başta, ortada ve sondaki değişik yazımlarıyla kalabalıklaşan işaret sayısı gibi sebeplerden dolayı Arap alfabesi Türkçe için uygun bir yazı sistemi değildir (Ergin, 1962, s. 3-4). Ünlülerin ünsüzlere göre daha az yer aldığı Arapçaya uygun olarak tasarlanan yazı sisteminin Türkçe gibi ünlü bakımından zengin bir dile uygulanması yazı ve imlada sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuş ve doğal olarak bu alfabe, Türkçeyi yazıya yansıtmada yetersiz kalmıştır (Tulum, 2022, s. 76). Bu eksiklikler hareke kullanımı ve yeni harfler ekleme gibi çeşitli yöntemlerle de düzenlenmeye çalışılmıştır.

XI. yüzyılda Türkçe için kullanılan Arap ve Uygur alfabeleri aynı dönemde iki yazı şeklinde gelişim göstermekle birlikte Türk yazı sistemine ait bir imla geleneği de oluşturdıkları söylenebilir. Arap harfli Türk yazısında temel imla özellikleri Uygur yazı diline göre düzenlenmiştir. Kâşgarlı Mahmud'un /η/ sesi için *nun+kef* (نك) harflerini birleştirmesi, /ç/ ve /p/ sesleri için Farsçada kullanılan چ ve پ harfleri yerine چ ve پ harflerini kullanması Uygur yazısının etkisiyle olmuştur (Mansuroğlu, 1988, s. 249; User, 2006, s. 99). Ayrıca kelime içi ünlülerin harf ile gösterilmesi ve bazı eklerin kelime kök ve gövdelerinden ayrı yazılması da Uygur yazı geleneğinin Arap harfli Türk yazı sistemine etkileri arasındadır. Arap yazı sisteminde görülen tek harfle aynı iki sesin ifadesi ise Orta Türkçe dönemindeki Uygur yazısı kullanılan eserlerde görülmeye başlanmıştır (Sertkaya, 1972, s. 290). Bu bilgiler ışığında Türkçenin yazımında her iki yazı sisteminin birbirini etkilediği açık biçimde görülebilir.

XI. yüzyılda ortaya çıkan Arap harfli Türk yazısında Arapça imla geleneğinin etkisi bulunmaktadır. *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te bulunan uzatma harfleri, hareke ve şedde kullanımı Arap imlası etkisiyledir (Salih, 2012, s. 24). Orta Türkçe döneminde ise *hareke*, *tenvin* ve *şedde* gibi Arap imlasına dair unsurların kullanımının arttığı görülmektedir. Son ses /u/ ve /ü/ ünlülerinin *ötrelî vav+elifle* karşılanması, ünlülerin yazılmaması, /s/ sesi için ص harfinin kullanılması Arap imlasının etkisiyledir (Mansuroğlu, 1988, s. 249-250; Salan, 2021, s. 103). Bu bilgilerden hareketle Orta Türkçede Arap harfli Türkçe yazımını iki kategoriye ayırmak mümkündür.

-Uygur imla geleneği etkisinde yazım.

-Uygur-Arap imlası özelliklerinin karışık şekilde görüldüğü yazım.

Uygur imla geleneği XV. yüzyılda Çağatay sahasında Arap harfli Türkçe yazımında devam ederken Eski Anadolu Türkçesinde görülen karışık imla

özelliklerinin XVI. yüzyıl Klasik Osmanlı Türkçesi Dönemi'nde yazının standartlaşmasıyla ortadan kalkmaya başladığı görülür.

Orta Türkçe Dönemi eserlerinde yukarıda bahsedilen yazım geleneklerinden Uygur-Arap imla özelliklerinin karışık şekilde kullanımı daha fazla görülmektedir. Bu kullanım da eserden esere değişen seviyelerde gerçekleşmektedir. Örneğin Harezmi Türkçesiyle yazılan *Nehcü'l-Ferâdis*'te kelime içi ünlülerin yazılması, /ç/ ve /p/ seslerinin ج ve پ harfleriyle yazılması, bazı eklerin tabandan ayrı yazılması gibi Uygur imla özellikleriyle birlikte ünlülerin yazılmaması, hareke kullanılması gibi Arap imlasına ait yapılar da görülmektedir (Çelik, 2017, s. 100-103). Ayrıca *Nehcü'l-Ferâdis*'teki yazım özellikleri Harezmi sahasına ait bir imla geleneği şeklinde karşımıza çıkmaz. Dönemin diğer eseri olan *Kıyasü'l-Enbiyâ*'nın yazımında Uygur imla geleneğine genel olarak uyulmuş, bununla birlikte eserde hareke bulunmazken çok az örnekte *tenvin* ve *vav+elif* gibi Arap imla geleneğine ait unsurlar da kullanılmıştır. Bu bilgiler ışığında farklı imla özelliklerinin aynı sahadaki eserler için değişik yoğunlukta kullanıldığı ve bu eserler arasında Türkçenin yazımında bir imla birliği sağlanamadığı görülmektedir.

Türkçenin Arap alfabesiyle yazılmasında ortaya çıkan karışık yazım, yazıcıların kendi yetenek ve bilgileri etrafında eserleri yazmasına ve böylelikle Orta Türkçe Dönemi'nde kalıcı imla geleneğinin oluşmamasına zemin hazırlamıştır. Bir eserin yazım özelliği olarak bütün kelimeleri harekeli olabilir ya da eserlerde bazı kelimelerde hareke kullanılabilir, kimi eserlerde ise hareke hiç bulunmazken *tenvin*, *şedde*, *vav+elif* gibi işaretler kullanılabilir, kelimelerin yazımında Uygur imla geleneğine uyulan ve uyulmayan ikili yazımlar ortaya çıkabilir. XI. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan büyük yoğunluklu göç hareketleri, istilalar gibi birçok toplumsal nedene bağlı olarak Türkçenin çok dağınık ve büyük bir coğrafyada yazılmasının bu karmaşada etkili olduğu söylenebilir. Dolayısıyla sadece imla özelliklerinden hareketle eserin yazıldığı kültürel çevreyi tespit etmek neredeyse imkânsız hâle gelmiştir. Bir eser Uygur veya Arap imlasının etkisinde Anadolu, Suriye, Mısır, Kırım, Herat, Tebriz, Semerkant veya Buhara'da yazılabilir. Dil özelliklerini dikkate almadan sadece imla özellikleriyle Orta Türkçe metinlerinin yazıldığı yer ve kültürel bölgenin tespiti yanlış sonuçlar ortaya çıkarabilir. Ancak Memlûk sahasında meydana getirilen Arap harfli Türkçe yazımı bu duruma farklı bir kapı aralayabilecek materyaller sunmaktadır.

Memlûk sahası -özellikle Mısır, Şam, Hama gibi Türklerin yerleştiği bölgeler- Türklerin IX. yüzyıldan itibaren hem askerî hem yönetici sınıfını teşkil ettiği ve toplumsal katman olarak Türk topluluklarının yaşadığı bir kültür merkezi durumundadır. Bölgeye ilk olarak askerî amaçlarla köle edinimi yoluyla getirilen Türk kölemenler zamanla merkezî otoriteyi ele geçirerek XIII.

yüzyılda Mısır merkezli bir Türk devleti kurmuşlardır. Memlûk devletinin yöneticisi ve askeri, mutlaka Türkçe konuşan kimseler olmuştur. Ayrıca bölgeye XIV. yüzyıl ortalarında Karadeniz'in kuzeyinden büyük bir Kıpçak Türk göçü de olmuştur. Şam ve çevre bölgeleri ise Selçuklulardan itibaren Oğuzların yaşadığı alanlardır. Dolayısıyla Memlûk devletinde farklı Türk boylarının yaşadığı ve birbiriyle temas hâlinde olduğu bir kültürel yapı ortaya çıkmıştır. Bu kültürel yapı içerisinde *Dîvânu Lugâti't-Türk* ve *Kutadgu Bilig* gibi Türk dili tarihinin abide eserleri kopyalanmış, ayrıca bölgedeki Türklerin dillerini yansıtan eser ve sözlükler de yazılmıştır.

Yakın zamanda *karışık dilli eserler*, *karışık lehçeli eserler* gibi isimlerle adlandırılan ve bugüne kadar farklı bakış açılarıyla açıklanmaya çalışılan eserlerin Memlûk sahasında yazıldığına dair bir teori ortaya atılmıştır. Teoriye göre karışık lehçeli eserlerin Eski Türkçeden Oğuz Türkçesine geçiş sürecini yansıttığı ya da müstensihlerin kendi dil özelliklerinin yansması olduğu fikri reddedilmekte, bu eserlerin Memlûk sahasında XIV. yüzyıl başında yazıldığı, bölgede karışık hâlde yaşayan Türk topluluklarının arasındaki temas sonucunda karışık bir lehçe görünümünde ortaya çıktığı öne sürülmektedir (Doğan, 2022). Eserler arasındaki bağlantı şu şekilde açıklanmıştır:

Temas lehçelerine ait eserler gösterdikleri dil özelliklerine göre sınıflandırılmıştır. Yazıldığı yer veya tarih kaydı olmayan eserler ile temas özellikleriyle ortaklaşan diğer eserler aynı kategoride değerlendirilmiştir. Örneğin Memlûk sahası eserlerinden yazıldığı yer ve tarihi belli olan tek eser *Kitâbü'l-İdrâk li-Lisâni'l-Etrâk*'tır. Ancak aynı kategoride değerlendirilen *Behcetü'l-Hadâik fi Mev'izati'l-Halâik*'in tarihi belli olmakla birlikte yazıldığı yer bilinmemektedir. *Karışık Lehçeli Kur'an Tercümesi*'nde ise eserin yazıldığı yer ve tarih ile ilgili bir kayıt yoktur. *Ferâiz Kitabı*'nın yazım tarihi belli olmakla birlikte eserin yazıldığı yer hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak bu eserleri birbiriyle bağlantılı kılan unsur ortak dil yapılarıdır (Doğan, 2022, s. 24).

Eserlerin gösterdiği dil özellikleri karışık bir görünümde olsa da bu karışıklığın içerisindeki seçimler, azalan ve artan dilsel eğilimler gibi birtakım özellikler, eserler arası etkileşimi görünür kılmaktadır. Âdetâ bu eserlerde karışıklığın doğası birbiriyle ilintilidir (Doğan, 2022, s. 44-45). Bu eserler üzerindeki çalışmalar derinleştikçe daha fazla ortak yapılar yüzeye çıkmaya ve aynı ilişkiyi göstermeye tekrar edecektir. Nitekim bu yazının yazılmasının da esas sebebi budur. Türkolojide daha önceden karışık dilli/karışık lehçeli olarak adlandırılan ve şu anda XIV. yüzyıl başında Memlûk sahasında yazıldıkları değerlendirilen *Behcetü'l-Hadâik fi Mev'izati'l-Halâik* (BH), *Kur'an Tercümesi: Süleymaniye 3966* (KTS3966), Kudûrî'nin *El-Muhtasar Tercüme-*

si (MT), *Ferâiz Kitabı*¹ ve *Bed'ü'l-Amâli* adlı eserler imla özellikleri konusunda da birbiriyle aynı özellikleri içermektedir. Ayrıca bu imla özellikleri Arap harfli Türkçe yazımında başka sahalarda ve eserlerde tespit edilememektedir.

XIV. yüzyıl başında Memlûk sahasında yazılan eserler de tıpkı diğer Orta Türkçe Dönemi eserlerinde olduğu gibi Uygur-Arap karışık imla özelliklerini yansıtır. Eserlerde kelime içi ünlülerin harfle gösterilmesi, bazı eklerin kelime kök ve gövdelerinden ayrı yazılması, /ç/ ve /p/ seslerinin ج ve پ harfleriyle karşılanması, /η/ sesi için *nun+kef* (كئ) harflerinin kullanılması gibi Uygur imlasının özellikleri görülmektedir. Bu özelliklerin yanı sıra eserlerde hareke kullanımı, *şedde*, *tenvin*, *vav+elif* ve *elif-i maksure* gibi Arap imlasına ait unsurların da kullanıldığı görülür. Ayrıca *tenvin*, *vav+elif* ve *elif-i maksurenin* kullanımı diğer sahalarda mevcut olmayan ve sadece bu eserlerin imlasında görülen bazı özellikler içermektedir.

Tenvin

Tenvin kelimesi sözlük anlamı olarak “nunlamak, kelimenin sonuna nun harfini koymak” anlamına gelirken gramer terimi olarak “kelimenin sonuna eklenen, söyleyişte okunan ancak yazıda gösterilmeyen harekesiz nun harfi” anlamındadır (Sevinç, 2012, s. 310). Eski Anadolu Türkçesinde Türkçe bazı sözcük ve eklerin yazımında *tenvin* kullanılmıştır. Kelime köklerinden daha çok eklerin yazımında görülen *tenvin*, en fazla ayrılma durum eki {+dAn} olmak üzere on beş farklı ekin yazımında kullanılmıştır (Salan, 2021, s. 123). Eski Anadolu Türkçesinde *tenvin* sözcük ve kelimelerin sonundaki /-An/ ve /-In/ seslerini göstermek için kullanılmış, /-Un/ sesleri için diğer *tenvin*lere göre yazımı daha zor olan *ötre tenvini* kullanılmamıştır (Salan, 2021, s. 123). Diğer bir önemli özellik de Anadolu sahasında Türkçenin yazımındaki *tenvinin* Arapçada olduğu gibi kelime ve ek sonunda kullanılmış olmasıdır (Salan, 2021, s. 123). Dolayısıyla *tenvin* kullanımının Anadolu sahasında yeni bir imla özelliği oluşturacak biçimde yapılmadığı ve Arap imlasının taklit edildiği görülmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde *tenvin*, dönemin sonuna doğru azalan, beylikler dönemi eserlerinde daha sık tespit edilebilen ancak kullanıldığı eserlerde de sıklığı çok az olan bir kullanımdır (Salan, 2021, s. 122).

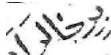

Eski Anadolu Türkçesinde kelime ve ek sonunda, sadece /-An/ ve /-In/ seslerini gösteren, /-Un/ sesleri için kullanılmayan ve eserlerde seyrek sıklıkta görülen *tenvin*, XIV. yüzyıl başı Memlûk Türkçesi eserlerinde tamamen farklı bir görünümündedir. En önemli ayrıntı *tenvinin* kullanımındaki sıklıktır. *Tenvin* bazı kelime ve eklerin yazımında *tenvinsiz* biçimden daha sık yazılmaktadır. Eserlerdeki *ben*, *men* kelimeleri ve ayrılma durum eki {+dAn}, zarf-fiil

¹ *Ferâiz Kitabı*'nın nüshası elde edilememiştir. Şinasi Tekin'in eser üzerinde yaptığı çalışmadaki kopyası ise okunamayacak durumdadır. Bu nedenle çalışmada kapsam dışı tutulmuştur.

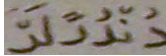
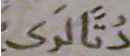
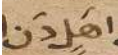
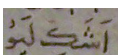
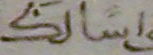

eki {-mAdIn}, enstrümental eki {+In} eklerinde çoğunlukla *tenvin* kullanılmıştır².

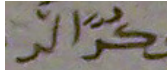

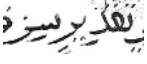
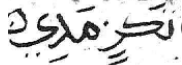

Eski Anadolu Türkçesinde *degin*, *ben*, *işen*, *seksen*, *sen*, *yarın* kelimeleri ile Arapça kökenli *beden* ve Farsça kökenli *zindān* kelimesi *tenvin* kullanılarak yazılmıştır (Salan, 2021, s. 104-105). XIV. yüzyıl başı Memlûk Türkçesi eserlerinde ise Eski Anadolu Türkçesinde yazılan *tenvinli* kelimelerin büyük çoğunluğu mevcut olmakla birlikte daha fazla kelimenin *tenvin* kullanılarak yazıldığı görülmektedir.

batman (KTS3966, 203b/4) “ağırlık ölçüsü birimi, batman”, *birinçeler* (KTS3966, 91b/5) “bazı kimseler”, *degirmen* (MT, 107a/1) “değirmen”, *ekin* (BH, 64b/6) “ekin”, *hindistan* (KTS3966, 26a/6) “Hindistan”, *kaftan* (MT, 26a/17) “kaftan”, *karın* (BH, 48b/2) “karın”, *kelin* (BH, 122b/17) “gelin”, *pāyından* (< Far. pāyendān) (MT, 97a/10) “kefil”, *şatın* (MT, 24b/5) “satın”, *tegin* (KTS3966, 166b/1) “kadar”, *ten* (BH, 59b/15) “vücut, ten”, *yağın* (BH, 52a/15) “yakın”

Eski Anadolu Türkçesinde kelime ve ek sonunda yer alan *tenvin* (Salan, 2021, s. 123) XIV. yüzyıl başı Memlûk Türkçesi eserlerinde kelime içinde de kullanılmıştır. *Tenvin*in Memlûk sahasındaki bu kullanımı ile Arapçadan ve Anadolu’daki imladan tamamen farklı bir durum ortaya çıkmıştır. *Tenvin* Memlûk sahasında kelime kök veya gövdesindeki ses grubu için ya da sonda bulunmayan ekler için kullanılmıştır.

birenler (MT, 104a/15) “verenler”, *döndürenler* (BH, 32b/6) “döndürenler”, *dutanları* (BH, 41a/20) “tutanları”, *ehlinden* (MT, 91a/10) “ailesinden”, *eşeginleyü* (BH, 51a/4) “eşek gibi”, *esenley* (BH, 55b/15) “uğurlayın, veda

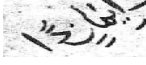
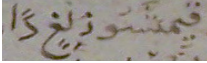
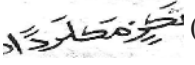

² Bu bölümde *tenvin* kullanımına ait bütün örnekler gösterilmeyecek, yalnızca Anadolu sahasında bulunmayan Memlûk sahasına özgü yapılar işlenecektir. Anadolu sahasındaki *tenvin* kullanımı ve kullanımları karşılaştırmak için bk.: Salan, 2021, 102-123.

edin”, *körenler* (BH, 58a/6) “görenler”, *opranmış*
 (BH, 158a/18) “yıpranmış, eskimiş”, *öğrenmişler erdi*
 (BH, 67b/25) “öğrenmişlerdi”, *şolındakılar* (KTS3966, 49b/13)
 “solundakiler”, *taqdîrinsiz* (KTS3966, 36b/10) “beğenilme-
 miş”, *tegzinmedi* (KTS3966, 14b/3) “dolaşmadı”, *utanmayalar* (BH, 33b/19) “utanmasınlar”, *vaqtından* (BH,
 62a/4) “vaktinden”

XIV. yüzyıl başı Memlûk Türkçesi eserlerinden *El-Muhtasar Tercümesi*'nde {+nİŋ} ilgi durum ekinin bir yazımında ortaya çıkan örnek sahadaki *tenvin* kullanımının ne kadar ileri seviyede olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Ekin son sesleri olan /iŋ/ ses birimlerini yazıda göstermek için hem *esre* *tenvini* hem de *kef* kullanılmıştır.

erniŋ (MT, 36a/10) “erkeğin”

Memlûk Türkçesinin yazımında kullanılan *tenvin*, Türkçenin yazıldığı diğer sahalarda ve Arap imlasında görülmeyen bir biçimde kelime ve eklerde birden fazla kez yazılmıştır. Bu kullanımda ilk *tenvin* bazen kelimeyi ikinci *tenvin* ise eki işaretlerken bazı örneklerde iki *tenvinin* de eke geldiği görülmektedir.

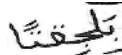

düşmenlerinden (KTS3966, 91a/4) “düşmanlarından”, *erenlerin* (BH, 54a/8) “erkeklerini”, *hakkından* (MT, 15b/11) “hakkından”, *îmânından* (KTS3966, 101a/7) “imanından”, *kıymetsuzluğundan* (BH, 144b/11) “değersizliğinden”, *tegzinmeklerden* (KTS3966, 21b/7) “dolaşmalardan”, *yalanvan* (BH, 129b/15) “yalancıym”

Eski Anadolu Türkçesinde sadece *Ferec Bade*'ş-*Şidde* adlı eserde tespit edilen aynı sesleri işaretlemek için hem *nun* hem *tenvin* kullanılması (Salan, 2021, s. 111, 112, 113, 118, 119) XIV. yüzyıl başı Memlûk Türkçesi yazımın-

da görülmektedir. Erkan Salan aynı ses birliğini göstermek için iki birimin de kullanılmasının müellif ve müstensih'e ait yazım özelliklerinin aynı nüshaya yansımaya olabileceğini düşünmektedir (2021, s. 119). Memlûk sahasında farklı eserlerde bulunan *tenvin+nun* yazımı bu durumun yazar-müstensih farklılığından daha çok, bir yazım özelliği şeklinde meydana geldiğini göstermektedir. Üzerinde çalışmakta olduğumuz Kudûrî'nin *El-Muhtasar* adlı eserinin Türkçe tercümesinin birden fazla yazıcı tarafından dinlenerek yazıya geçirildiğine dair elde edilen bulgular da bu durumun bir yazım özelliği şeklinde Memlûk Türkçesinde kullanıldığını göstermektedir.

andan (KTS3966, 2a/2) ~ andan (MT, 94a/10)
 “ondan”, berkin (KTS3966, 210a/15) “sıkıca, sağlamca”, haddin (MT, 94a/9) “cezasını”, kelesin (KTS3966, 174a/6)
 “geleceğini”, minden (KTS3966, 218b/2) “benden”, nefsdan (MT, 85a/7) “nefisten”, peygâmberden (KTS3966, 219a/7) “peygamberden”, tavarından (MT, 113b/9) “malından”

1312 yılında Kahire’de yazılan *Kitâbü’l-İdrâk li-Lisâni’l-Etrâk*’te ayrılma durum eki için tarihî lehçelerde görülen biçimlerin yanında {+tan} kullanımına dair bir örnek geçmektedir. Eserin yazarı Ebû Hayyân özge ve *ayruk* edatlarını anlattığı bölümde *kişileri kördüm aştan* özge veya *aştan ayruk* denildiğini belirtmiştir. Yazara göre örneklerdeki *aştan* kelimesinin aslı *aşdan* biçimindedir ve /d/ sesi /t/ sesine döndürülerek önceki harfe benzetilmiştir (Aldemir, 2020, s. 325). Ebû Hayyân’ın verdiği bilgilere göre Memlûk sahasında XIV. yüzyıl başında ayrılma durumu eki, ünsüz uyumuna göre {+dAn} ve {+tAn} biçiminde ekleyebilmektedir. Nitekim {+tAn} ayrılma durumu eki eserlerde sıkça kullanılmaktadır. Örneklerin çoğu ise *tenvinli* şekilde yazılmıştır. {+tAn} ekinin *tenvinli* yazımı XIV. yüzyıl başı Memlûk Türkçesi yazımının karakteristik özelliklerinden biridir.

altundan kümüştan zebercedten (KTS3966, 21a/10) “altından, gümüştan, zebercedten”, arştan (KTS3966, 21b/2) “arştan”, balçıktan (KTS3966, 39b/8) “çamurdan”, dirnaktan (MT, 17a/15) “tırnaktan”, kökten (KTS3966,

140b/7) “gökten”, *meclisten* (KTS3966, 24a/2) “topluluktan”,

mikâttan (MT, 20a/1) “mikât (ihrama girilecek yer) bölgesinden”,

tavaftan (MT, 14b/4) “tavaftan”

Memlûk Türkçesi eserlerinin yazımında görülen en önemli karakteristik özelliklerden biri de *ötre tenvini*dir. *Ötre tenvini* bu dönem ve eserler haricinde Arap harfli Türkçe yazımında tespit edilememiştir. Örnekleri şunlardır:

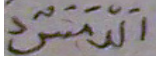
odun (BH, 70b/1) “odun”, *teñri için* (BH, 51b/14)

“Allah için” ~ *ķavmi için* (BH, 60a/4) “milleti için” ~ *āsiler için*

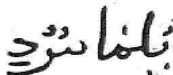
çün (BH, 65a/14) “asiler için”, *sızunur-men*

(BH, 64a/5) “akıtırım, sızdırırım”

Ötre tenvininin eklerdeki kullanımı şu şekildedir:

aldamasun (BH, 85a/19) “kandırmasın”, *birmesün*

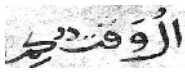
 (BH, 129b/22) “vermesin”, *bolsun* (MT, 108a/3) ~

bolsun (KTS3966, 152b/4) “olsun”, *bolmasun*

(KTS3966, 205a/7) “olmasın”, *eglənsün* (BH, 105a/10) “meş-

gul olsun, dursun”, *kelsün* (KTS3966, 152b/4) “gelsin”, *müzdün*

 (MT, 27b/4) “ücretini”, *ol vaķtun* (KTS3966, 133a/6)

~ *اَلْوَقْتُون* (KTS3966, 205a/2) “o vakitte”, *ol vaķtun kim*

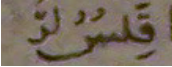
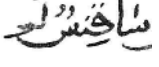
(KTS3966, 45b/4) “o vakitte ki”, *yimesün* (KTS3966, 175b/10) “yemesin”

Ötre tenvini bir örnekte ilgi durum eki için kullanılmıştır. İlgi durum ekindeki /ŋ/ sesi için kullanılan *ötre tenvini* fonetik olarak ayırıcı bir işaret olarak yazılmıştır. *Ötre tenvininin* /ŋ/ sesi için kullanımı XIV. yüzyıl Memlûk sahasına ait karakteristik imla özelliklerinden biridir.

gaşbun (MT, 59a/8) “zorla ele geçirmenin”

Diğer *tenvin* kullanımlarında olduğu gibi *ötre tenvininin* de kelime içi yazıldığı örnekler eserlerde bulunmaktadır.

anasunsuz (BH, 80a/16) “annesiz” *kılsunlar*

 (BH, 51b/2) “kılsınlar”, *saķınsunlar* (KTS3966, 107a/5) “düşünsünler”

XIV. yüzyıl başı Memlûk Türkçesi karakteristik yazım özelliklerinden biri olan kelime ve eklerin yazımında birden fazla *tenvin* kullanılması, *ötre tenvini* ile de yapılmıştır.

odundan (MT, 109b/10) “odundan”

XIV. yüzyıl başında yazılan eserlerin dil özellikleri, yüzyıl ortalarına doğru yazılanlardan farklılık göstermektedir. Eserlerdeki bu farklılık ile imlasının da değişim gösterdiği görülmektedir. *Tenvin* yazımında yüzyıl başı Memlûk sahasına özgü yapıların kullanımı birkaç örnek haricinde ortadan kalkmıştır. Dil özellikleri bakımından XIV. yüzyıl ortalarında yazıldığı değerlendirilen *Bed'ü'l-Amâlî*'de sadece bir örnekte *ötre tenvini* kullanılmıştır.

şoldun (*Bed'ü'l-Amâlî*, 48b/10) “soldan”

Vav+elif

Orta Türkçe Dönemi Arap harfli Türkçe yazımında iki çeşit *vav+elif* yazımı vardır.

- Kaynağını Arap imlasından alan kelime sonu /u/, /ü/ sesleri için *vav+elif* yazımı.

- Kelimenin ilk hecesindeki yuvarlak ünlüyü göstermek için kullanılan *vav+elif* yazımı.

Arap harfli Türkçe yazımının imlası üzerine yapılan çalışmalarda bu iki *vav+elif* kullanımı birbirine karıştırılmaktadır. Bu sebeple öncelikle bu yazımların açıklanması gerekmektedir.

Eski Anadolu Türkçesinin erken dönemlerinde yazılan bazı eserlerde, *Kutadgu Bilig*'in Mısır nüshasında ve *Kıyasü'l-Enbiyâ*'nın British Museum nüshasında yuvarlak ünlü ile biten kelimelerin son sesi için *vav+elif* kullanılmıştır. Bu yazımın kaynağı ise *vav-ı cem* denilen Arapça çokluk biçimini Arap imlasında göstermek ve diğer aslı *vav* kullanımlarından ayırmak için *vav* harfinin yanına *elif* harfi getirilmesidir (Ersoylu, 2000, s. 136-137; Salih, 2012, s. 37). Ersoylu, Eski Anadolu Türkçesiyle yazılan *Kız Destanı* ve *Tevârih-i*

Feth-i Rodos'ta bazı sonu yuvarlak ünlü ile biten kelimelerde *vav+elif* yazıldığını tespit etmiştir. Ersoylu'ya göre *vav+elif* yazımı kelime sonu veya kelime içi aslı uzunluğunu göstermek gibi bir işleve sahip olmayan, kelime ve eklerdeki son sesin Türkçenin kalınlık incelik uyumuna göre /u/ veya /ü/ olduğunu gösteren bir kullanımdır (2000, s. 137-138). Zeynep Korkmaz'a göre Kur'an imlasının etkisi ile Türkçe kelimelerde görülen gereksiz *vav+elif* kullanımı şekilden ibaret olup imla-fonoloji açısından bir değer taşımamaktadırlar (1995, s. 498). A. Deniz Abik ise XIV. yüzyıl ilk yarısına tarihlenen Abdülvasi Çelebi'nin *Halilname* adlı eserinde kelime sonu *vav+elif* yazımının bulunduğunu ayrıca *yıkılı'p, ku'llarına, o'ldı* örneklerinde iç sesteki yuvarlak ünlüler için de *vav+elif* kullanıldığını belirtmiştir (1997, s. 148-149). Abik'in diğer bir çalışmasında *Kutadgu Bilig*'deki *vav+elif* örnekleriyle Anadolu sahasında yazılan *Halilname*'deki örnekleri incelemiş ve bu yazımın ünlü uzunluğu veya vezin gereği bir kullanıma işaret etmediğini belirtmiştir (Abik, 2011, s. 27). Ancak Abik, bu yazımın Ersoylu'nun belirttiği *vavı* ünsüz okumayı engellemek için *elifle* birlikte kullanması fikrine de karşı çıkmıştır (2011, s. 27).

Abik'in *Halilname*'de belirttiği kelime içi *vav+elif* yazımı diğer örneklerden farklılık göstermektedir. Kelime içine sıçrayan *vav+elif*in Çağatay Türkçesinin geç döneminde de görülmesi aralarında bir ilişki olduğuna dair fikirleri de ortaya çıkarmıştır. Çağatay Türkçesinin geç döneminde özellikle *bol-*, *tol-* gibi kelimelerin ilk hecesindeki yuvarlak ünlünün yazımında *vav+elif* kullanılmıştır (Alper, 2019, s. 1715). Ancak bu kullanım kelimenin ilk hecesi ile sınırlıdır ve geç dönem Çağatay Türkçesinde kelime sonu *vav+elif* kullanımı bulunmaz (Alper, 2019, s. 1716). Serap Alper'e göre bu kelime içi kullanım ile Anadolu ve Mısır sahalarındaki yazım birbiriyle ilişkilidir. Anadolu ve Mısır'da herhangi bir ayırıcı ses karşılığı olmayan *vav+elif*in geç dönem Çağatay Türkçesindeki yazımı Eski Türkçeden itibaren varlığı bilinen ve çağdaş Türk dillerinde tespit edilen aslı ünlü uzunluğunun konuşma dilindeki kalıntısının imlaya yansması olarak değerlendirilebilir (2019, s. 1716).

*Vav+elif*in Çağatay Türkçesiyle Anadolu ve Mısır sahasındaki kullanımları arasında bir ilişki bulunduğu dair deliller yetersizdir. Eski Anadolu Türkçesiyle yazılan *Halilname*'de kelime içine sıçramış birkaç örnek haricinde Anadolu ve Mısır sahalarında kelime içi *vav+elif* yazımına rastlanmamıştır. Çağatay sahasında kelime içinde birkaç örnekte tespit edilen *vav+elif* kullanımının kelime sonu yazımı yoktur. Dolayısıyla iki saha arasındaki ilişkide kopukluk vardır. Üstelik Anadolu ve Mısır sahalarında ayırıcı ses özelliği taşımayan *vav+elif*, Alper'e göre Çağatay Türkçesinde aslı ünlü uzunluğunu gösteren bir harf niteliği kazanmaktadır. Bu noktada XIV. yüzyıl başı Memlûk sahası Arap harfli Türkçe yazımı da *vav+elif* kullanımı için önemli bilgiler sunmakta ve konunun çözümüne yardımcı olmaktadır.

XIV. yüzyıl başı Memlûk sahası Arap harfli Türkçe yazımında kelime sonu yuvarlak ünlü ile biten kelimelerin yazımında *vav+elif* kullanılmıştır. Bu yazım özelliği *El-Muhtasar Tercümesi* ve *Kur'an Tercümesi: Süleymaniye 3966*'da sıklık bakımından daha fazladır.

akru (MT, 4b/13) ~ *afro* (KTS3966, 119a/7) “gizli, sessiz”, *aşnu* (KTS3966, 11a/6) “önce”³, *ayru* (MT, 50b/4) “ayrı”⁴, *berü* (MT, 62b/5) “-den beri”⁵, *biregü* (MT, 31b/4) ~ *birçü* (KTS3966, 4b/10) “birisi”, *borğu* (BH, 57b/4) “boru”⁶, *delü* (BH, 28b/4) ~ *delü* (MT, 10b/7) ~ *delü* (KTS3966, 19b/1) “deli”, *doğru* (BH, 83a/24) ~ *toğru* (BH, 79a/3) *teğru* (MT, 32b/5) ~ *aybu* (KTS3966, 123a/2) “iyi”, *içerü* (BH, 149b/9) “içeri”⁸, *ilerü* (BH, 39b/1) ~ *ilü* (MT, 34b/13) ~ *ilü* (KTS3966, 2a/9) “önce”, *inçü* (BH, 4a/13) ~ *yinçü* (KTS3966, 39a/3) “inci”⁹, *ķamu* (BH, 5a/10) ~ *ķamü* (MT, 51b/6) ~ *ķamü* (KTS3966, 9a/1) “bütün, hepsi”, *ķarşu* (BH, 71a/25) ~ *ķarşu* (MT, 85a/2) “karşı”, *ķayğu* (BH, 40a/22) ~ *ķayğu* (KTS3966, 127a/5) “tasa, kaygı”¹⁰, *ķendü*

³ *Behcetü'l-Hadâik fî Mev'izeti'l-Halâik* ve *El-Muhtasar* tercümesinde yalın hâlde *aşnu* kelimesi geçmemektedir.

⁴ *Kur'an Tercümesi: Süleymaniye 3966*'da *ayru* kelimesi geçmemektedir.

⁵ *Kur'an Tercümesi: Süleymaniye 3966*'da *berü* kelimesi geçmemektedir.

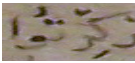

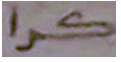

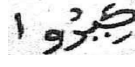

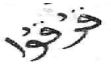

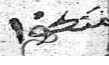

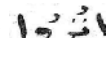

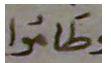

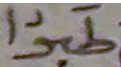

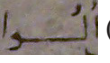

⁶ *El-Muhtasar* tercümesinde *borğu* kelimesi geçmemektedir.

⁷ *El-Muhtasar* tercümesinde *doğru/toğru* kelimesi geçmemektedir.

⁸ *Kur'an Tercümesi: Süleymaniye 3966* ve *El-Muhtasar* tercümesinde *içerü* kelimesi geçmemektedir.

⁹ *El-Muhtasar* tercümesinde *inçü/yinçü* kelimesi geçmemektedir.

¹⁰ *El-Muhtasar* tercümesinde *ķayğu* kelimesi geçmemektedir.

(KTS3966, 61a/1) “kendi”, *kirtü* (BH, 69a/21) ~ (MT, 36b/15) ~ (KTS3966, 8b/3) “doğru”, *kirü* (BH, 50a/10) ~ (MT, 37a/10) ~ (KTS3966, 117a/1) “geri”, *korqu* (BH, 40a/22) ~ (MT, 108a/14) ~ (KTS3966, 18b/6) “korku”, *kuyu* (MT, 108a/14) “kuyu” ~ (KTS3966, 185b/12) “aşağı”, *künü* (BH, 86a/10) “kıskançlık”¹¹, *meñü* (KTS3966, 213a/3) “ebedi”¹², *ölü* (MT, 90a/7) “ölü”, *ötürü* (BH, 50b/13) ~ (MT, 63a/4) ~ (KTS3966, 33b/2) “ötürü”, *şu* (BH, 63b/9) ~ (MT, 9a/10) ~ *su* (KTS3966, 10a/4) “su”, *sü* (MT, 109a/14) “asker”, *şamı* (BH, 8a/4) ~ (KTS3966, 13b/6) “cehennem”¹³, *tapu* (BH, 21b/11) ~ *dapu* (MT, 26a/10) ~ *tapu* (KTS3966, 127a/12) “hizmet”, *tolu* (BH, 94b/10) ~ (MT, 87a/12) ~ (KTS3966, 12a/14) “tam, dolu”, *ulu* (BH, 28b/3) ~ (MT, 8a/9) ~ (KTS3966, 141a/2) “büyük, yüce”, *uşbu* (BH, 79a/8) ~ (MT, 39a/13) ~ (KTS3966, 46b/7) “işbu”, *uyku* (BH, 55b/14) ~ (MT, 15a/14) ~ (KTS3966, 5b/15) “uyku”, *yahtu* (BH, 63a/16) “aydınlık”¹⁴, *yaşru*

¹¹ *Kur'an Tercümesi: Süleymaniye 3966 ve El-Muhtasar* tercümesinde *künü* kelimesi geçmemektedir.

¹² *El-Muhtasar* tercümesinde *meñü* kelimesi geçmemektedir.

¹³ *El-Muhtasar* tercümesinde *şamı* kelimesi geçmemektedir.

¹⁴ *Kur'an Tercümesi: Süleymaniye 3966 ve El-Muhtasar* tercümesinde *yahtu* kelimesi geçmemektedir.

يَا شُرُوءَا (KTS3966, 8a/12) “gizli”¹⁵, yukarı (MT, 12b/2) ~

نُقَارِوَا (KTS3966, 2b/2) “yukarı”

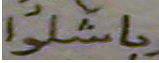
XIV. yüzyıl başı Memlûk sahası Arap harfli Türkçe yazımında yuvarlak ünlü ile biten ekler *vav+elifle* yazılmıştır. {+IAyU} eki, {+IU} isimden isim yapım eki, {+IU...+IU} birliktelik eki, {mU} soru eki ve {-U} zarf-fiil ekinin yazımında *vav+elif* kullanılmıştır.

+IAyU

ançılıyu (BH, 110a/20) ~ اِنْخَلِيوَا (KTS3966, 31a/5) “onun

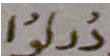
gibi”, aldıklayı (MT, 48a/10) “almış gibi”

+IU

başlu (BH, 4a/5) ~ باشلُوا (MT, 84b/11) ~ نَاسَلُوا

(KTS3966, 159a/11) “yaralı”, belgülü (MT, 30a/1) ~ بَلَطَلُوا

(KTS3966, 84a/4) “belli, aşikar”¹⁶, datlu (BH, 91b/16) ~ dadlu

دَادَلُوا (KTS3966, 39a/5) “tatlı”, dürlü (BH, 35a/18) ~ tür-

lülü (MT, 8b/7) ~ تَرْجِيوَا (KTS3966, 10a/5) “çeşitli”, körk-

lülü (BH, 5a/12) ~ حُرْطَلُوا (KTS3966, 43b/9) “güzel”, sınıklıu

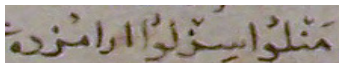
 (BH, 3a/12) “kırık”

+IU ... +IU

anlu ve mekkeliü arasında

(MT, 11b/4) “onunla mekkenin arasında”, anlu ol yirlü arasında

 (MT, 6b/7) “onunla o yerin arasında”, men-

lülü sizlü aramızda (BH, 36a/19) “benimle sizin

¹⁵ *El-Muhtasar* tercümesinde *yaşru* kelimesi geçmemektedir.

¹⁶ *Behcetü'l-Hadâik fî Mev'izeti'l-Halâik*'te *belgülü* kelimesi geçmemektedir.

arasında”, *sinlü peygâamberlü arasında* (BH, 21b/4)

“seninle peygamberin arasında”

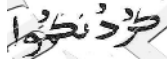
mU

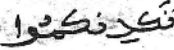
‘*âdil mü?*’ (MT, 100a/12) “*adil mi?*”, *bar mu?*

(BH, 65a/5) ~ (KTS3966, 17b/8) “*var mı?*”, *bola mu?*

 (BH, 35b/11) “*olacak mı?*”, *diri mü turur veya ölü mü turur?*

 (MT, 62b/2) “*diri midir veya ölü müdür?*”,

kördün mü? (BH, 152b/5) ~ (KTS3966, 27a/11)

“*gördün mü?*”, *teğdiñ mü?* (KTS3966, 27a/11) “*vardın mı?*”

-U

dağılduru (MT, 10a/5) “*dağıtarak, ayrı ayrı*”, *diyü*

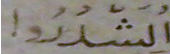
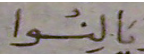
 (BH, 58b/5) ~ (MT, 108a/5) ~ (KTS3966, 2b/4) “*di-*

yerek”, *döledü* (MT, 107b/15) “*ödeterek*”, *döşenü*

(MT, 107b/15) “*döşeyerek*”, *isteyü* (KTS3966, 205b/3) “*isteye-*

rek”, *kığırır* (KTS3966, 2b/9) “*bağırarak*”, *sevinü*

(BH, 10a/8) “*sevinerek*”, *titreyü* (KTS3966, 209b/13) “*titre-*

yerek”, *üleşdürü* (BH, 35a/8) “*pay ederek*” *yalını*

(BH, 10a/8) “*yalvarıp yakararak*”

XIV. yüzyıl başı Memlûk sahası eserlerinde *vav+elif* yazımındaki dikkat çekici sıklık, bu imlanın Memlûk sahası eserlerinin karakteristik özelliği olduğu fikrini güçlendirmektedir. Bu kullanım o kadar ileri bir dereceye ulaşmıştır ki kelime sonu kullanımının kelime içine doğru sıçradığı görülmektedir. Eski Anadolu Türkçesi eseri *Halilname*’de görülen kelime içi kullanımlar da

Memlûk sahasındaki bu sıçrama ile açıklanabilir. Belki de *Halilname* müsten-sihi Memlûk sahasında eğitim görmüş biridir.

Kelime sonu *vav+elif* yazımının bozulduğu bazı örneklerde Uygur imla geleneği etkisiyle kelime ekten ayrı yazıldığı için yuvarlak ünlü ile biten kelime ek olsa bile *vav+elif* ile yazılmıştır.

ağırlurak (BH, 7a/3) “daha değerli”, *ala yinlülük-*
ten (KTS3966, 208b/7) “alaca hastalığından”, *belgü-*
lü (MT, 36a/10) “belli” ~ *belgüsüz* (MT,
53a/17) “belirsiz”, *biregüye* (MT, 48b/12) “birine” ~ *biregüsi*
 (MT, 85b/13) “birisi”, *ilerürek* (KTS3966, 94a/4)
“daha önce”, *kendülerin* (KTS3966, 99a/7) “kendilerini”, *ta-*
muğa (KTS3966, 23b/11) “cehenneme”

XIV. yüzyıl başı Memlûk Türkçesiyle yazılan eserlerde tasviri fiildeki {-U} ile yeterlik fiili olan {-U} *vav+elif* ile yazılmıştır.

alu birdüki (MT, 45a/9) “alıverdiği”, *ayırumas*
 (MT, 59b/6) “ayıramaz”, *çıkaru bilmeye* (MT,
32b/14) “çıkaramaya”, *ketürü birdi* (KTS3966, 33b/3) “ge-
tiriverdi”, *koyu birge* (MT, 36a/3) “koyuvere”, *öldürü bilü-*
megesen (KTS3966, 186a/4) “öldüremeyesin”

Vav+elif kullanımının kelime içine sıçradığı örnekler şu şekildedir:

bolğa (MT, 5a/7) “ola”, *düni* (KTS3966, 149b/4)
“gecesi”, *küni* (KTS3966, 149b/4) “gündüzü”

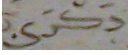

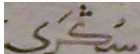
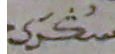
XIV. yüzyıl başı Memlûk Türkçesi eserlerinde fonetik işlevi bulunmayan *vav+elif* yazımı Arap imlasının etkisiyle kullanılmıştır. Memlûk sahasının Arapların yaşadığı bir bölge olması, Arap imlasında bulunan ve Türkçe ses değeri bulunmayan *elif-i maksurenin* de Türkçe için kullanılması gibi özellikler bu savı güçlendirmektedir. Kelime içinde yazılan *vav+elif* ise sahanın karakteristik özelliğinin kelime içine sığmamış örnekleri olmalıdır. Çağatay Türkçesinin geç döneminde görülen kelime içi *vav+elifin*, kelime sonunda bulunmaması, birkaç örnekte ve çok az sıklıkta geçmesi ayrıca XVII. yüzyıldan sonra ortaya çıkması gibi nedenlerle Memlûk ve Anadolu'daki *vav+elif* yazımıyla ilişkili olmadığı görülmektedir. Geç dönem Çağatay Türkçesindeki kullanım başka bir imla özelliğinin yansıması olmalıdır.

XIV. yüzyıl başı Memlûk sahası Arap harfli Türkçe yazımında görülen *vav+elif* kullanımının Arapça ve Farsça kelimelere sığmamış ileri örnekleri de bulunmaktadır.

ebū , (KTS3966, 43a/2) “babası”, *terāzū* (KTS3966, 180a/1) “terazi”

Elif-i Maksure

Arap imlasında kelime sonunda bulunan *ى* *ye* harfi bazen /ɪ/ veya /i/ sesi değil /a/ sesi verir. Bu /a/, kısa bir /a/ sesidir. Bu şekilde *ye* yazıldığı hâlde /a/ sesi veren *ye*'lere *elif-i maksûre* denir (Ergin, 1962, s. 29; Kurt, 2011, s. 58). *Elif-i maksurenin* Türkçe kelimeler için kullanılması XIV. yüzyıl başı Memlûk Türkçesi eserleri haricinde bulunmamaktadır. Memlûk sahasının karakteristik özelliği olarak niteleyebileceğimiz *elif-i maksure* kullanılarak Türkçe kelimelerin yazılması ilk olarak *Behcetü'l-Hadâik fî Mev'izati'l-Halâik* üzerine çalışan Sadettin Buluç'un dikkatini çekmiştir. Buluç, çalışmasında *sonra*, *üzre* gibi kelimelerin sonundaki /a/ ve /e/ sesleri için *elif-i maksure* kullanıldığını ve bu durumun Kur'an imlasının tesiriyle oluştuğunu belirtmiştir (1954, s. 120). *Behcetü'l-Hadâik fî Mev'izati'l-Halâik* ile aynı dönemde ve Memlûk sahasında yazıldığı değerlendirilen diğer eserlerde de *elif-i maksure* kelime sonu /a/ ve /e/ seslerinin yazımı için kullanılmıştır.

bisre (MT, 99b/6) ~ (MT, 99b/7) “başka”,
degre (BH, 114b/9) “çevre”, *içre* (BH, 166b/3) ~
 (BH, 176b/2) “içinde”, *isre* (BH, 145a/21) “sonra”,
sonra (BH, 38b/9) ~ *sonra* (BH, 2b/10) ~

(BH, 52a/19) ~ *şoŋra* (MT, 14b/3) ~ (MT, 15a/3)
 ~ *şoŋra* (MT, 94b/11) ~ (KTS3966, 206a/3) ~
 (KTS3966, 216b/8) “sonra”, *üzre* (BH, 18b/6) ~
 (BH, 26b/17) ~ (BH, 5a/10) ~ (MT, 14b/4) ~
 (MT, 14b/8) ~ (MT, 16b/3) “üzere”

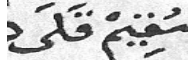
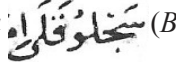
Memlûk sahası eserlerinde Türkçe kelime köklerinin yanında ekler de *elif-i maksure* ile yazılmıştır.

aħura (BH, 80b/5) “ahıra”, *eve* (MT, 15b/7) “eve”,
vura (BH, 172b/14) “vursun”

Elif-i maksure kullanımı sahada yazılan eserlerde Farsça kökenli kelimelerin yazımına da sığramıştır.

revā (MT, 16b/1) “uygun”

Dil özellikleri bakımından XIV. yüzyıl ortalarında yazıldığı değerlendirilen *Bed'ü'l-Amâlî*'de {-A} istek ekinin yazımında *elif-i maksure* kullanılmıştır.

muķīm ħala (*Bed'ü'l-Amâlî*, 49a/15) “kalıcı olarak kalacak”, *saçlu ħala* (*Bed'ü'l-Amâlî*, 49b/10) “uzakta kalacak”

Sonuç

Karahanlı Türkçesinde meydana getirilen Arap harfli Türkçe yazımının Uygur ve Arap imlalarının etkisi altında karışık bir yapıda olduğu görülmektedir. Bu karışıklık, Arap harflerinin Türkçeyi karşılamadaki yetersizliğini azaltmakla ilgili ortaya çıktığı gibi Uygur ve Arap imla yapısının taklit edilmesi ile de ilgilidir. Nitekim XIV. yüzyıl başı Memlûk sahasında ortaya çıkan kullanımlar Arap imla-fonolojisine ait olan ve bazı özellikler bakımından Türkçe için herhangi bir fonolojik ayırım içermeyen yapılardır. Ancak Arap imlasına ait *tenvin*, *vav+elif* ve *elif-i maksurenin* Türkçe eserler için Memlûk sahasında kullanılması çok değerli yer/saha bilgisi vermektedir. Bu özellikler şöyle sıralanabilir.

XIV. yüzyıl başı Memlûk sahası Arap harfli Türkçe yazımında *tenvin* kullanımı:

- Arapça ve Farsça kelimeler dâhil olmak üzere birçok kelime kökünde *tenvin* kullanılmıştır.
- *Tenvin* kelime sonunda değil kelime içinde de kullanılmıştır. Böylelikle Arapçada ve Anadolu sahası Türkçe yazımında görülen kullanımlardan ayrılır.
- Bir kelime içinde iki defa *tenvin* yazılabilir. Bu da Arap imlasında görülmeyen Memlûk sahasına ait karakteristik bir kullanımdır.
- *Ötreli tenvin* Arap harfli Türkçe yazımında sadece Memlûk sahasında kullanılmıştır.

XIV. yüzyıl başı Memlûk sahası Arap harfli Türkçe yazımında *vav+elif* kullanımı:

- Anadolu'da çok az eserde görülen kelime sonu yuvarlak ünlüleri için *vav+elif* yazımı Memlûk sahasının karakteristik özelliğidir. Birkaç örnek dışında yuvarlak ünlü ile biten kelimelerin tamamında *vav+elif* yazımı bulunur.
- Kelime sonu *vav+elif* yazımının karakteristik bir yapı kazandığı Memlûk sahasında kelime içine doğru sığradığı bazı örnekler mevcuttur.
- *Vav+elif* kullanımı Arapça ve Farsça kelimelere de sığramıştır.

XIV. yüzyıl başı Memlûk sahası Arap harfli Türkçe yazımında *elif-i maksure* kullanımı:

- Memlûk sahasında Türkçe kelime ve ek sonu /a/ve /e/ sesleri için Arap imlasının bir özelliği olan *elif-i maksure* kullanılmıştır. Memlûk sahasının karakteristik özelliklerinden biri olan bu kullanım alıntı sözcüklerin yazımına da sığramıştır.

XIV. yüzyıl başı Memlûk sahasının karakteristik imla özellikleri olarak öne sürülen bu yapılar, yer/saha bilgisi bulunmayan ve tarihi belirlenemeyen başka eserlerle ilgili olarak saha tespitinde birer kıstas olacaktır. Şu ana kadar incelenmiş ve tasnifi yapılamamış eserler ile yeni bulunacak yazmaların dilsel özellikleri yanında imla özellikleri açısından da aralarındaki bağ ortaya çıkarılabilir. Özellikle karışık lehçeli addedilen eserlere ait külliyat yeniden taranmalıdır.

Müstensihlerin bireysel kullanımlarından, Oğuzcaya geçiş devri dili olmasına kadar farklı çerçevelerde değerlendirilen, Türkolojide *karışık lehçeli/dilli eserler* olarak bilinen bu eserlerin aslen Memlûk sahasında yaşayan Türk topluluklarının karışmasının dilsel göstergeleri olduğu fikrine bir katkı da ortak imla özellikleri üzerinden verilmiştir. Böylece XIV. yüzyıl başı Memlûk Türk-

çesi belirli karışık dilsel kullanımları yansıtmakla birlikte ortak karakteristik imla özellikleriyle de Türk dili tarihi içerisinde yerini almaktadır.

Etik Komite Onayı Araştırmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Mali Destek Araştırma için herhangi bir mali destek alınmadı.

Çıkar Çatışması Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Ethical Committee Approval Ethical committee approval is not required for this research.

Funding This research received no external funding.

Conflicts of Interest The author declares no conflicts of interest in this study.

Kısaltmalar

BH *Behcetü'l-Hadâik fî Mev'izeti'l-Halâik*

KTS3966 *Kur'an Tercümesi* (Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi 3966)

MT *El-Muhtasar Tercümesi* (British Library)

Kaynakça

- Abik, A. D. (1997). İki yeni nüshası sebebiyle Halilname ve müellifi Abdülvası üzerine. *Türkoloji Dergisi*, XII(1), 139-175.
- Abik, A. D. (2011). Kutadgu Bilig'in Mısır nüshasında iki yazım özelliği. M. Duman (Haz.), *Doğumunun 990. Yılında Yusuf Has Hacib ve Eseri Kutadgu Bilig bildirileri (26-27 Ekim 2009)* içinde (s. 25-29). Türk Dil Kurumu.
- Aldemir, Ü. (2020). *Yabancılara Türkçe öğretiminde kaynak eserler (Kitâbu'l-İdrâk li-Lisâni'l-Atrâk örneği)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Alper, S. (2019). XVII.-XIX. yüzyıl doğu Türk yazı dili imla geleneğinde mahallileşme. *Turkish Studies Language and Literature*, 14(4), 1707-1718.
- Bed'ü'l-Amâlî* (t.y.). Demirbaş No. 29204. Bursa İl Halk Kitaplığı, Bursa, Türkiye.
- Behcetü'l-Hadâik fî Mev'izeti'l-Halâik* (1303). Demirbaş No. 99. Bursa Orhan Kütüphanesi, Bursa, Türkiye.
- Buluç, S. (1955). Eski bir Türk dili yadigârı Behcetü'l-Hadâ'ik fî Mev'izeti'l-Halâ'ik. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 6(6), 119-131.
- Çelik, Ş. (2017). *Nehcü'l-Ferâdis'te yazım (imlâ) çeşitliliği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, N. ve Yılmaz, E. (2014). *Bitmeyen öykü: Alfabe tartışmaları*. Ahmet Yesevi Üniversitesi-Stratejik Düşünce Enstitüsü.

- Doğan, C. (2022). *XIV-XV. yüzyıl tarihî Türk yazı dillerinde lehçe karışmaları*. Türk Dil Kurumu.
- El-Muhtasar Tercümesi* (t.y.). Demirbaş No. Or 16038. British Library, Londra, İngiltere.
- Ergin, M. (1962). *Osmanlıca dersleri*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Ersoylu, H. (2000). Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde kullanılan elifli vav. *Hasan Eren Armağanı* içinde (s. 135-139). Türk Dil Kurumu.
- Korkmaz, Z. (1995). *Türk dili üzerine araştırmalar I*. Türk Dil Kurumu.
- Kur'an Tercümesi: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi 3966* (t.y.). Demirbaş No. 3966. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Yazma Bağışlar Bölümü, İstanbul, Türkiye.
- Kurt, Y. (2011). *Osmanlıca dersleri I*. Akçağ.
- Mansuroğlu, M. (1988). Eski Osmanlıca. M. Akalın (Ed.), *Târîhî Türk şîveleri* (Çev.: M. Akalın) (s. 247-276). Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Salan, E. (2021). Eski Anadolu Türkçesinde tenvin. E. Boz ve F. Karademir (Ed.), *Prof. Dr. Sadettin Özçelik armağanı* içinde (s. 102-125), Gazi Kitabevi.
- Salih Muhammed, M. N. (2012). *Türkçenin imla sistemi ve Arap harfli imlanın XI-XV. yy. 'in ikinci yarısına kadar Türkçede yarattığı sorunlar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sertkaya, O. F. (1972). Nicholas Poppe, A middle Turkic text of the Apostles Creed: Havarilerin Amentüsü'ne ait bir orta Türkçe metni. *Türkiyat Mecmuası, XVII*, 288-291.
- Sevinç, R. R. (2012). Arapçada türüne göre tenvin, anlam özellikleri ve kullanımı. *EKEV Akademi Dergisi, 51*, 307-324.
- Tekin, T. (1997). *Tarih boyunca Türkçenin yazımı*. Simurg.
- Tulum, M. (2022). *Türkçe ülkesinde gezinti*. Ketebe.
- User, H. Ş. (2006). *Başlangıçtan günümüze Türk yazı sistemleri*. Akçağ.

Extended Summary

It is seen that different alphabets have been used for the writing of Turkish in the one thousand and four hundred years that have passed from the first written examples that emerged in the VIth century. This situation gives Turkish a special place among the world languages. Among these alphabets in which Turkish is written, the one that has been used and spread for many years is the Arabic alphabet. The application of the writing system designed in accordance with Arabic, where vowels are less common than consonants, to a language rich in vowels, such as Turkish, caused problems in writing and spelling, and naturally this alphabet was insufficient to reflect Turkish into writing. These deficiencies have been tried to be corrected through various methods such as the use of vowel points and adding new letters.

The Arabic and Uighur alphabets, which were used for Turkish in the XIth century, developed in the form of two scripts in the same period and formed a tradition of spelling belonging to the Turkish writing system. It can be clearly seen that both writing systems affect each other in the writing of Turkish. Mixed use of Uighur-Arabic spelling features is more common in the Middle Turkish period. The mixed spelling that emerged in the writing of Turkish with the Arabic alphabet prevented the formation of a permanent spelling tradition in the Middle Turkish period. The fact that Turkish was written in a large geography, depending on many social reasons such as large-density migration movements and invasions that emerged from the XIth century, has been effective in this confusion. Therefore, it has become almost impossible to determine the cultural environment in which the work was written, based only on spelling features. However, Turkish writing with Arabic letters, which was created in the Mamluk area, also offers materials that can create a different perspective on this situation.

The features that emerged in the Mamluk field at the beginning of the XIVth century are structures that belong to Arabic orthography and phonology and do not contain any phonological distinctions for Turkish in terms of some features. However, the use of Arabic spelling *tenvin*, *vav+elif* and *elif-i maksure* for Turkish works in the Mamluk field gives very valuable place/field information. In the study, it has been revealed how the Arabic orthographic features, which are not found in other fields, are used in the writing of the works called *Behcetü'l-Hadâik fî Mev'izeti'l-Halâik*, Kor'an Translation: Süleymaniye 3966, Bed'ü'l-Amâlî and El-Muhtasar, which are accepted as belonging to the field. In this way, it is thought that the connection between the works that have been examined and not classified so far and the manuscripts to be found will be revealed in terms of their linguistic features as well as their orthographic features.

The use of *tenvin* in Turkish writing with Arabic letters in the Mamluk region at the beginning of the XIV century.

- *Tenvin* has been used in many word roots, including Arabic and Persian words.

- *Tenvin* is used not at the end of the word, but also within the word. Thus, it differs from Arabic and Turkish writing in the Anatolian field.

- *Tenvin* can be written twice in a word. This is a characteristic usage of the Mamluk field, which is not seen in Arabic orthography.

- *Ötreli tenvin* was used only in the Mamluk area in Turkish writing with Arabic letters.

The use of *vav+elif* in Turkish writing with Arabic letters in the Mamluk region at the beginning of the XIV century.

- The writing of *vav+elif* for rounded vowels, which are seen in very few works in Anatolia, is the characteristic feature of the Mamluk area. All of the words with rounded vowels at the end of the word, except for a few examples, have the spelling of *vav+elif*.

- There are some examples in the Mamluk field where the word-end *vav+elif* spelling jumped into the word.

- The use of *vav+elif* has also spread to Arabic and Persian words.

The use of *elif-i maksure* in Turkish writing with Arabic letters in the Mamluk region at the beginning of the XIV century.

- *Elif-i maksure*, which is a feature of Arabic orthography, was used for Turkish words and suffix /a/ and /e/ sounds in the Mamluk area.

